

Φωνή και αποχώρηση

Ο πολιτικός επιστήμονας Albert Hirschman έλεγε ότι οι άνθρωποι μπορούν να επηρεάσουν τις υποθέσεις που τους αφορούν με δύο τρόπους. Με την αποχώρησή ή με την φωνή τους.

Ο πρώτος, η αποχώρηση, αποτελεί στην καλύτερη περίπτωση μια έντιμη επιλογή διατήρησης της προσωπικής αξιοπρέπειας και στη χειρότερη μια ευκαιρία για ιδιώτευση· δεν διαταράσσει την εύρυθμη λειτουργία του συστήματος. Εύκολα θα βρεθούν αναρίθμητοι συμμετέχοντες-συνένοχοι στη γενικευμένη αθλιότητα. Μερικές δεκάδες αναχωρητές δεν ενοχλούν κανέναν.

Ο δεύτερος, η φωνή, καθίσταται όλο και δυσκολότερη. Η ολοένα αυστηρότερη γραφειοκρατική, ορθολογική οργάνωση της κοινωνίας -στα πρότυπα των επιχειρήσεων- καθώς και η αυτονόμηση της οικονομικής δραστηριότητας η οποία καθίσταται αν όχι η μόνη δραστηριότητα σίγουρα το επίκεντρο της ζωής των δυτικών κοινωνιών, έχει δημιουργήσει ένα περιβάλλον όπου οι «φωνές» τις οποίες περιέγραφε ο Hirschman –ατομικές και συλλογικές- είναι δύσκολο να αρθρωθούν και ακόμα δυσκολότερο να ακουστούν.

Οι επιταγές της αγοράς για μεγιστοποίηση της παραγωγικότητας και των κερδών μέσω απρόσωπων επιχειρηματικών δομών, οργανωμένων από αφασικούς, ατσαλάκωτους γιάπηδες καθιστά αδύνατη την ουσιαστική ανθρώπινη επαφή, που αποτελεί την ελάχιστη προϋπόθεση για τη διατύπωση οποιουδήποτε κριτικού λόγου. Οι άνθρωποι «συναντιούνται» όλο και περισσότερο ως άγνωστοι μεταξύ αγνώστων, δίχως πρόσωπο, και το μόνο που τους συνδέει είναι η κατανάλωση, το θέαμα και η παροχή υπηρεσιών. Το βαρύ καμτσίκι του βιοπορισμού μας αναγκάζει να επιδιώκουμε σε έναν ανελέητο ανταγωνισμό μέχρι εσχάτων, με φτωχό έπαθλο μια μίζερη επιβίωση που με τη μεγαλύτερη συγκατάβαση αποκαλούμε ζωή. Το περιβόητο «ο άνθρωπος είναι λύκος για τον άνθρωπο», που ως στάση ζωής αβαντάρεται με χίλιους δυο τρόπους απ' τους κυρίαρχους και την απάνθρωπη κοινωνική δομή, γίνεται το άλλοθι για την επιβολή της αυταρχικής «προστασίας» του κράτους. «Αφού μόνοι σας δεν καταφέρνετε να ζείτε αρμονικά και αλληλοτρώγεστε, προστρέξτε στην πατρική αγκαλιά μου που θα σας προστατέψει». Έτσι μιλά η φωνή του αφέντη, και οι διαλυμένοι και απελπισμένοι υπήκοοι του νιώθουν ευγνώμονες κάθε φορά που αυξάνει τα αστυνομικά μέτρα, κάθε φορά που θωρακίζεται με τρομερούς νόμους, κάθε φορά που απονεκρώνει και αποστειρώνει τους δημόσιους χώρους, κάθε φορά που επιβάλλει στο κοινωνικό σώμα τάξη και ησυχία νεκροταφείου.

Η περιβόητη διακήρυξη του Διαφωτισμού ότι με το τέλος του Μεσαίωνα το άτομο θα ερχόταν στο επίκεντρο των πραγμάτων μόνο ως κακόγουστο αστείο ακούγεται πλέον. Πρόσωπα, δηλαδή αυτόνομα άτομα, δεν υπάρχουν παρά μόνο ιδιώτες, καταναλωτές και θεατές. Όπως εύστοχα επισήμανε ο Καστοριάδης, εκατομμύρια άνθρωποι, δίχως καμιά εξωτερική επιβολή, πατούν την ίδια στιγμή, το ίδιο κουμπί και παρακολουθούν το ίδιο τηλεοπτικό πρόγραμμα. Οι δε συλλογικότητες εμφανίζονται μόνο ως οργανώσεις προστασίας καταναλωτών, εξαπατημένων από τις διαφημίσεις νοικοκυρών κ.ο.κ. Οι κοινότητες δεν υπάρχουν, αφού το μόνο κοινό που μας έχει απομείνει είναι το κενό, η μίζερια και η κατάθλιψη.

Σε μια τέτοια συνθήκη είναι αναμενόμενο όποιος επιλέγει να εκφραστεί γραπτά να τεθεί αντιμέτωπος με το ακόλουθο ερώτημα. Αφού ο κόσμος ήταν και είναι κάτι άλλο από εμάς, αφού η ύπαρξή μας, απ' τη μια, και ό,τι πέρα απ' αυτήν, απ' την άλλη, είναι δυο στοιχεία συνεχώς αντιτιθέμενα, αλλά ταυτόχρονα όταν (λέμε ότι) υπάρχουμε, υπάρχουμε αναγκαστικά μέσα από τα πράγματα του κόσμου, πώς

μπορούμε να γεφυρώσουμε αυτόν τον ανελέητο διχασμό; Και αφού επιλέγουμε να χρησιμοποιήσουμε τον λόγο και τις λέξεις, δεν μπορούμε παρά να έχουμε επίγνωση ότι σε έναν κατακερματισμένο και φθαρμένο κόσμο, σε μια κοινωνία που έχει χάσει το νόημά της, αναγκαστικά και οι λέξεις είναι φθαρμένες, τα νοήματα κατακερματισμένα και οι εκφράσεις έχουν χάσει το νόημά τους. Και αυτό είναι ίσως το τραγικότερο που μας συμβαίνει. Προσπαθούμε να μην «αποχωρήσουμε» αλλά να «φωνάξουμε» με τις «φθαρμένες λέξεις μας σ' έναν τέλεια καλουπωμένο κόσμο».

Κώστας Δεσποινιάδης

(Πρώτη δημοσίευση, περιοδικό Πανοπτικόν, τχ.9. Ιούλιος 2006
Περιέχεται στο βιβλίο *Πόλεμος και Ασφάλεια*, εκδ. Πανοπτικόν, 2008)